

AMFORELE ARHAICE DE LA ORGANE ȘI CÂTEVA PROBLEME DE ECONOMIE ANTICĂ

Mihaela MĂNUCU ADAMEȘTEANU

În ultimele decenii, asemenea întregii lumi antice, economia acesteia a încetat a mai fi privită ca ansamblu static și *self sufficient*. În noul context, în fața cercetării istorice se deschide perspectiva provocatoare a unei sume de entități diverse sub aspect economic și social, în cadrul și asupra cărora acționează determinanți rezultați atât din dinamici evolutive proprii cât și din varii conexiuni cu alteritatea. Astfel, pentru cercetătorul modern antichitatea, ca obiect de studiu, devine, tot mai accentuat și verosimil, o lume caracterizată prin integrare globalizată, realizată prin intermediul unor mecanisme ale schimbului, a căror cunoaștere a devenit imperativă. Faptul a generat o deschidere fără precedent spre experimentarea și adoptarea unor metode de studiu din domenii extra-istorice precum studiile ambientale, demografia, economia producției și a schimbului, sociologia și antropologia culturală etc., stimulând apariția unor studii în cadrul unor echipe pluridisciplinare. Scopul primordial al acestora nu a fost de a obține rezolvări categorice și definitive ci, mai degrabă, de a propune variante de răspuns întrebărilor istoriei, în așa fel încât să adauge sens înțelegerii ei. Din această perspectivă orice urmă a prezenței și activității umane constituie indiciu, devine lizibilă și, în mod necesar, semnificativă.

Cu acest nou interes a fost valorizată o serie întreagă de documente – inclusiv arheologice – tratate cu superficialitate sau ignorate în trecut. Între acestea se află, pentru domeniul ceramicii, produsele locale (fie că este vorba despre categoria îndeobște numită "uzuală", fie de imitații după modele prestigioase contemporane) și amforele de transport.

Spre deosebire de alte categorii ceramice contemporane, amforele comerciale arhaice au fost mult timp aproape ignorate de studiile ceramologice, cronologia, tipologia și originea lor rămânând până relativ recent incerte, în ciuda unor încercări mai vechi de identificare a locului de producție pentru unele tipuri (Attica, Corinth, aria greco-orientală). Abundent reprezentate prin materialele furnizate de orice săpătură arheologică într-un sit arhaic, indiferent de natura acestuia, ele nu ofereau, la prima vedere, informații suficient de clare privind originea și evoluția lor în timp.

Aparenta standardizare a formei, starea fragmentară, absența decorului și a oricăror "mărci de producător" au făcut din amforele de transport arhaice un material neatractiv și puțin promițător până în urmă cu aproximativ un sfert de secol, când noile direcții abordate în studiul economiei antice le-au indicat drept sursă cu potențial

major de relevanță în urmărirea rețelelor de distribuție ale lumii arhaice¹.

Deși fiecare tip se particularizează atât prin tratarea diferită a părților (buză, gât, toarte, umăr, corp, picior), cât și prin modul de articulare al acestora, încercarea de reconstituire a unui model generic, prin extragerea caracteristicilor comune conduce către imaginea unui recipient robust, cu gât mai degrabă scurt (uneori tronconic) și corp voluminos, unite prin toarte verticale adesea slab arcuite ce cad aproape drept pe umărul vasului. Proporțiile sunt greoaie, talia – în general – înaltă (0,70 m – 0,90 m). Suprafața poate sau nu să fie acoperită cu angobă sau, în cazuri anume, cu vopsea neagră; uneori peste ea sunt trasate benzi sau filete de vopsea roșcată, care alcătuiesc un sistem decorativ specific. Mărcile, de orice fel, sunt, în general, absente. Ocazional, unele exemplare poartă semne trasate de ardere cu vopsea (cerculețe, cruci, litere etc.) sau prin imprimare (cercuri, linii, litere) asupra semnificației cărora dezbaterele continuă. În orice caz, pentru această perioadă nu există dovezi privind practica stampilării în cartuş².

În ciuda abundenței descoperirilor, atât în zonele presupuse de origine, cât și în ariile de difuziune, suntem mai degrabă deficienți informați asupra producției în sine a amforelor arhaice. Cu excepția unor rebuturi de ardere descoperite la Clazomene, cercetările arheologice nu au reușit să identifice nicăieri ateliere specializate în producerea amforelor. Datorită cantităților mari de asemenea recipiente, reclamate de intensitatea traficului la mare distanță, ca și faptului că unele centre produceau tipuri morfologic diferite, destinate ambalării fie a uleiului, fie a vinului, este de presupus că amenajările artizanale aferente confecționării amforelor arhaice nu se aflau în aria urbană propriu zisă, ci în suburbii sau chiar în terenurile de cultură, în vederea depozitării directe a produselor destinate exportului³.

În prezent, familia amforelor de transport grecești arhaice se compune din tipuri individualizate prin caracteristici morfologice și tehnice, originare din Grecia Orientală (Clazomene, Milet, Samos), insulară (Chios, Lesbos, Thasos), Grecia continentală (Attica, Corinth, Laconia) precum și din lumea colonială (Marsilia, Magna Graecia, Sicilia). Alături de ele au circulat și unele tipuri cu origine incertă, iar în bazinul mediteranean amforele etrusce și levantine completează imaginea unei piețe foarte diversificate în privința ofertei⁴.

Fidelitatea față de tipul propriu de amforă (în ciuda ajustărilor inerente de formă și proporții), manifestă pe tot parcursul epocii arhaice, la fiecare centru producător, probează pe de o parte o constanță în ceea ce privește articolele exportate. Pe de altă

1. M. Gras, *Amphores commerciales et histoire archaïque*, DdA, 5, 1987, p. 50: "L'attention portée aux "beaux" vases a porté à sousestimer quelque peu les amphores: nous avons aujourd'hui un nouveau "fossile directeur" pour analyser, voire "mesurer" les rythmes du commerce archaïque".

2. Cf. P. Dupont, în Robert M. Cook și Pierre Dupont, *East Greek Pottery*, Londra – New York, 1998, p. 142.

3. P. Dupont, *op. cit.*, p. 145. tot aici P. Dupont notează, cu privire la noțiunea de "atelier" aplicată producției de amfore: "the concept of workshop certainly does not take on the same meaning as for painted pottery: a standard type amphora may have been made by workshops scattered around the same region, but using different clays. In that case, the notion of workshop is obviously less important than of production area."

4. M. Gras, *Il Mediterraneo nell'età arcaica*, Paestum, 1997, p. 153-191. De altfel întregul capitol constituie o prezentare documentată a temelor principale de reflecție privind schimburile ce animau lumea mediteraneană arhaică. V. și T. Hackens (ed.), *Flotte e commercio greco, cartaginese e etrusco nel Mar Tirreno (Ravello, 1987)*, Pact 20, Strasbourg, 1988 (*non vidi*). Pentru circulația amforelor arhaice în bazinul pontic v. P. Dupont, *La circulation amphorique en Mer Noire à l'époque archaïque*, în *Actes du Colloque International CNRS "Production et commerce des amphores en Mer Noire"* (Istanbul, 1994; p. 143-161).

parte, confirmă interpretarea tipului amforic însuși ca semn identitar și de suveranitate, alături de tipul monetar, într-o economie din care marca de autenticitate conferită de practica ștampilării lipsea⁵.

În ce privește difuziunea amforelor arhaice, cartarea descoperirilor permite conturarea a două arii principale, cu dominante diferite în funcție de originea pieselor descoperite. Astfel, în timp ce bazinul Mediteranei occidentale (Sudul Italiei, Sicilia, Etruria) este dominat de timpuriu (jumătatea sec. VIII a. Chr.) de produsele centrelor din Grecia continentală (Eubeea, Attica; mai târziu Corinth și Sparta), siturile levantine, microasiatice, nord egeene, din Propontida și Pont furnizează (cu începere de la aproximativ mijlocul secolului VII a. Chr.) cu precădere exemplare ce ilustrează abundența și diversificata producție a atelierelor Greciei de Est.

Cu toate acestea, nu se poate vorbi de exclusivitate absolută în nici unul din sistemele de distribuție revelate de această repartitie. Pătrunderi specifice ale amforelor greco-orientale în Apus și a celor continentale în Răsărit sunt semnalate pe tot parcursul epocii arhaice. Faptul confirmă cu suficientă elocvență teoria potrivit căreia comerțul arhaic la mare distanță ar fi fost unul de redistribuție.

Deosebirile înregistrate în ponderea prezenței unora sau altora din tipurile amforice arhaice în regiunile la care ne-am referit pot fi explicate pe de o parte prin rațiuni de cronologie. Trebuie ținut seama de anterioritatea colonizării occidentale în raport cu cea orientală și septentrională. Ea explică prezența unor tipuri amforice în cadrul unor situri timpurii și absența lor în cazul unor situri a căror cronologie, pur și simplu, debutează mai târziu. Pe de altă parte, nu este de neglijat amprenta pe care relația metropolă – colonie trebuie s-o fi imprimat în orientarea releelor de aprovizionare a celor din urmă și care explică, în cazul unei oferte diversificate, preferința pentru o anumită sursă. În această viziune este posibil ca însăși metropola să fi jucat rolul de prim centru redistribuitor, trimițând în colonii cantități de produse stocate mai întâi pe piața internă.

De asemenea, în judecarea acestei realități nu poate fi omis detaliul că amforele nu constituiau mărfuri în sine. Faptul de a fi servit numai ca ambalaje pentru transportul și stocarea altor provizii (vin, ulei, poate miere, pește sărat sau alte produse din aceeași categorie) obligă la evaluarea distribuției lor în funcție de parametri diferiți față de cei care au determinat difuziunea altor categorii ceramice. Aceștia ar putea fi: existența unui excedent exportabil de asemenea produse în centrele de origine, manifestarea unei cereri susținute pentru aceleași articole pe anumite piețe externe, capacitatea celor dintâi de a-și valorifica surplusul prin export, disponibilitatea celor din urmă de a recepta oferta în condiții avantajoase pentru ofertanți etc.

Constituirea și întreținerea mecanismelor schimbului fiind determinată de reguli de piață aplicate conținutului și nu ambalajului, distribuția acestuia din urmă în teren este subsidiară, dar nu mai puțin revelatoare⁶. Astfel, vom observa că prezența amforelor attice și milesiene probează consumul de ulei de măsline, iar a celor laconiene, de Chios și Lesbos – consumul de vin. Corinthul a dispus de două tipuri amforice, fiecare cu evoluție proprie: amfora de tip A era destinată uleiului, în timp ce amfora de tip B era un recipient pentru vin. Aceeași precizare se impune și în privința producției amforice cla-

5. M. Gras, *Amphores commerciales et histoire archaïque*, DdA, 5, 1987, p. 41-43.

6. Vezi remarcele lui P. Dupont privind relația consum / conținut / difuziune ambalaj în R.M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 143.

zomeniene. Sub această lumină, asocierea acestor ambalaje-emblemă cu anumite categorii ale ceramicii decorate poate oferi indicii complementare pentru evaluarea ponderii diverselor centre de origine în aprovizionarea piețelor din ariile de difuziune. Datorită efectului traficului redistributiv, relevanța acestor date pentru cunoașterea și urmărirea rețelelor de schimb arhaice rămâne, însă, mai degrabă minoră.

O privire specială asupra prezenței amforelor arhaice în bazinul pontic evidențiază – în contextul unei informații încă lacunare cu privire la atari descoperiri⁷ – decalajul semnificativ între cantitatea de ambalaje de proveniență continentală (Attica, Laconia, Corinth) și cea a recipientelor greco-orientale (Chios, Lesbos, Clazomene, Milet, Samos). Exemplare ale celor din urmă sunt semnalate în mai multe situri din vestul, nord-vestul și nordul Mării Negre încă de la începutul ultimului sfert al secolului VII a. Chr., oferind imaginea unui trafic activ încă din prima etapă a instalării grecilor în acele ținuturi⁸. Apariția amforelor din Grecia propriu zisă în regiune este de dată târzie (cu câteva excepții, ce trimit spre primul sfert al secolului VI a. Chr., prezența lor se concentrează în cea de-a doua jumătate a acestuia), iar exemplarele numărate abia ating un procent cumulativ situat sub 5% din totalul celor rezultate din cercetarea arheologică. Este un nivel de reprezentare aproape inferior sau la egalitate cu cel al tipurilor amforice nord egeene (protohasiene, "samienne"), care încep să fie difuzate către sfârșitul secolului al VI-lea, concurând, în acest areal, nu produsele Greciei continentale, ci pe cele greco-orientale⁹.

Remarca anterioară aduce o altă confirmare observației privind legătura dintre ponderea prezenței anumitor centre sau serii, în siturile coloniale și conexe, și însăși cronologia acestora, pe de o parte. Pe de altă parte, ea subliniază odată în plus apropierea timpurie și menținerea sub control a rețelelor de difuziune de către agenți economici identici sau asociați celor care au avut inițiativa colonizării. Totodată, integrarea târzie – și cu pondere slabă – a produselor anumitor centre în fluxul de aprovizionare a pieței pontice furnizează încă un argument interpretării în cheie redistributivă a mecanismelor comerțului arhaic.

Am aplicat acest model de investigare și interpretare a datelor arheologice asupra materialului amforic rezultat din cercetările proprii de la Orgame și Vișina, două situri litorale dobrogene separate de o distanță de aproximativ 10 km, încercând să exploatăm același bagaj documentar și din perspectiva probabilității existenței unei relații apropiate – nu numai sub aspect topografic – între cele două centre.

Lotul de care am dispus numără 119 exemplare, întregi și fragmentare, distribuite după cum urmează:

Chios: 30 exemplare (=25,5%), dintre care 8 (=26,6%) provin de la Orgame, iar 22 (=73,3%) de la Vișina. Procentul de reprezentare al centrului producător-exportator este compatibil cu cel avansat de P. Dupont pentru bazinul pontic (30%)¹⁰ în perioada

7. P. Dupont, *loc. cit.*, p. 208, nota 14.

8. Predominarea amforelor greco-orientale în bazinul pontic este pusă de P. Dupont pe seama apropierii geografice între zonele de producție și cele de consum; a mării densități de așezări grecești rămase în strânsă legătură cu metropolele lor și a unor schimburi foarte dinamice cu indigenii. Cf. P. Dupont în R.M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 142.

9. Pentru problemele generale ale circulației amforelor arhaice în Marea Neagră vezi: Pierre Dupont, *La circulation amphorique en Mer Noire à l'époque archaïque, in Actes du Colloque International CNRS "Production et commerce des amphores en Mer Noire" (Istanbul, 1994)*. O discuție argumentată referitoare la prezența amforelor din Grecia continentală în Marea Neagră la P. Dupont, *Amphores archaïques de la Grèce propre en Mer Noire, Il Mar Nero, 2/3 1995-1996*, p. 85-98.

avută în studiu. Distribuția cronologică pe situri indică în cazul Orgamei o polarizare a importurilor de vin chiot la extremitățile perioadei studiate (~ al treilea sfert al secolului VII – sfârșitul secolului VI a. Chr.), cu o pondere numerică semnificativă la debutul ei, în timp ce la Vișina aprovizionarea pare să reflecte o aprovizionare în ritm constant, cu tendință de diminuare spre sfârșitul intervalului.

Clazomene: 16 exemplare (=13,6%), dintre care 4 (=25%) provin de la Orgame și 12 (=75%) de la Vișina. Este de remarcat nivelul coborât de reprezentare în comparație cu amforele de Chios (aproximativ jumătate) în aceleași situri, dar și față de rata de reprezentare a seriei pe piața pontică, estimată de P. Dupont¹¹. Analizând dinamica importurilor de vin clazomenian în cele două așezări, se poate constata că piața argamensă absoarbe cele patru exemplare în prima jumătate a secolului VI a. Chr., renunțând, aparent, la această sursă în restul perioadei arhaice. Dimpotrivă, la Vișina avem de-a face cu un consum distribuit constant de-a lungul perioadei studiate, cu o rată de 6 amfore/50 ani.

Lesbos: 50 exemplare (=42,37%), dintre care 8 (=16%) sunt furnizate de Orgame, iar restul de 42 (=84%) de Vișina. Comparația cu procentul de 25% – 30% pe care amforele de Lesbos îl dețin în ansamblul importurilor amforice arhaice în Pont¹² dezvăluie locul privilegiat pe care îl ocupau, în consumul zonei de care ne ocupăm, produsele ambalate în aceste recipiente. Către aceeași interpretare conduce și confruntarea cu ratele de reprezentare ale celorlalte centre greco-orientale sau din Grecia continentală prezente în lotul analizat, sensibil depășit numeric. Distribuția cronologică a materialului lasă să se observe o creștere semnificativă a importurilor în a doua jumătate a secolului VI a. Chr. (7,5 exemplare/50 ani între sfârșitul sec. VII și mijlocul secolului VI a. Chr. față de 17 exemplare / 50 ani în următorul interval). Judecând după locul de descoperire, este notabil faptul că această tendință de creștere reflectă direct și în exclusivitate contribuția așezării de la Vișina la constituirea lotului. Mai trebuie remarcat, de asemenea, că nu există diferențe cronologice între cele două situri, importurile din insula Lesbos debutând în ambele cazuri în jurul anului 600 a. Chr.

Samos: 11 exemplare (=9,32%), dintre care un singur exemplar (=9,91%) provine de la Orgame, iar estul de 10 (=90,09%) de la Vișina. Structura cronologică a lotului relevă un debut întârziat – după anul 600 a. Chr. – al importurilor samiene, compensat printr-o bună reprezentare a acestora în primul sfert al secolului (4 ex.=45,45%). Restul intervalului studiat este acoperit relativ uniform de celelalte 7 exemplare, cu un ușor puseu de creștere către final (27,27%). Dezechilibrul în defavoarea Orgamei în ceea ce privește numărul descoperirilor, ca și tendința de concentrare a exemplarelor în faza de debut a importurilor nu sunt neobișnuite, ele regăsindu-se și în celelalte grupe studiate¹³.

Milet: 7 exemplare (=5,93%), dintre care aproape jumătate (3) provin de la Orgame (= 42,85%), iar restul de 4 exemplare de la Vișina (=57,14%). Distribuția cronologică a lotului evidențiază din nou un decalaj cronologic în favoarea Orgamei; inter-

10. Cf. P. Dupont, în Robert M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 143.

11. P. Dupont, în Robert M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 155.

12. Cf. P. Dupont, în Robert M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 143.

valul pe care se distribuie cele trei piese semnalate aici este cuprins între prima jumătate (sau al treilea sfert) a secolului VII a. Chr. și mijlocul secolului VI a. Chr., în timp ce exemplarele de la Vișina acoperă sfârșitul epocii de care ne ocupăm (mijlocul secolului VI – mijlocul secolului V a. Chr.). Această situație confirmă, împingând-o până la extrem, disparitatea dintre cele două așezări, atât în privința debutului importurilor cât și a evoluției aparente a consumului, în perioada următoare. Totodată merită subliniată situația oarecum curioasă, față de statutul de virtuală metropolă, în care se află Miletul printre sursele importurilor pe care le analizăm; în mod paradoxal, el ocupă ultimul loc între centrele greco-orientale producătoare de amfore.

Attica: 4 exemplare (=3,36%), dintre care trei (=75%) provin de la Orgame și unul singur de la Vișina (=25%). Sub aspect cronologic, exemplarele de la Orgame sunt din nou mai timpurii, datând din prima jumătate a secolului VI a. Chr., în timp ce piesa de la Vișina datează din a doua jumătate a secolului VI a. Chr.

Corinth: 1 exemplar (tip A) provenind de la Orgame (=0,85% din totalul lotului analizat și 3,70% din recolta de amfore arhaice furnizată de săpăturile de la Orgame) și datând din al doilea sfert al secolului VI a. Chr.

Tipologia amforelor din lotul studiat oferă premisa unei prime observații: cea mai mare parte a ambalajelor identificate (96 exemplare = 80,91%) provin din centre cunoscute ca producătoare și exportatoare de vin: Chios (30 exemplare = 25,6%), Lesbos (50 exemplare = 42,37%), Clazomene (16 exemplare = 13,6%). Din prezentarea fiecărui tip reiese că importurile debutează timpuriu, în ultimul sfert al secolului VII a. Chr. – chiar mai devreme, acolo unde a existat posibilitatea unor datări mai strânse – menținându-se până la sfârșitul epocii arhaice. Constatara este de natură să asigure integrarea Orgamei într-o rețea de distribuție a cărei funcționare nu a fost afectată de nici unul din evenimentele istorice ale epocii. De asemenea, demn de remarcat este și faptul că furnizorii constanți și exclusivi de vinuri, în intervalul studiat, au fost centrele microasiatice, cu precădere cele situate în aria nord ioniană și eolică. Cât despre vectorul acestor transporturi, la nivelul actual al cercetării nu există suficiente indicii care să permită identificarea sa cu certitudine.

Amforele centrelor al căror principal produs agricol exportat la mare distanță era uleiul de măsline alcătuiesc, prin cele 23 exemplare (=18,65%), o minoritate peștită: Samos (11 exemplare = 9,32%), Milet (7 exemplare = 5,93%), Attica (4 exemplare = 3,36%), Corinth (1 exemplar = 0,85%). Cu excepția Miletului, prezent încă dinainte de sfârșitul secolului VII a. Chr., celelalte centre înregistrează o întârziere de aproape jumătate de secol în ocuparea unui loc pe piața argamensă față de amforele pentru vin.

În privința disparității flagrante în consumul celor două produse, pusă în evidență de lotul studiat, sunt de făcut două observații.

În primul rând se cuvine amintit că situația în care ne aflăm nu face notă discordantă față de cea înregistrată în alte situri din bazinul pontic¹⁴. Ea își poate găsi o explicație directă în exigențele locale de consum pentru cele două produse. Pe de altă parte,

13. Deși confirmă observația privind poziția marginală a amforelor samiene între importurile amforice în Pont, este posibil ca rata modestă de reprezentare a acestora în cadrul lotului nostru să fie grevată de dificultățile de atribuire ridicate încă de insuficient de clara definire a clasei. Cf. P. Dupont, în Robert M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 164-169 și fig. 23.6.

14. Cf. Robert M. Cook și Pierre Dupont, *op. cit.*, p. 142-177; P. Dupont, *Amphores archaïques de la Grèce propre en Mer Noire, Il Mar Nero, 1995-1996*, p. 85-98.

în mecanismul "comerțului" arhaic, este de presupus că unul din cele două centre studiate (Vișina) îndeplinea funcția de releu în rețeaua redistributivă ce alimenta lumea indigenă înconjurătoare cu produse exotice, acumulând în schimb produse agricole oferite de aceasta ori rezultate din exploatarea teritoriului (*chōra*) Orgamei. Este verosimil, așadar, ca întreaga cantitate de vin tradusă prin prezența celor aproximativ 100 de amfore să exprime nevoile de consum reunite ale populației Orgamei (20 amfore = 20,87%) și, într-o proporție pe care o putem aproxima (76 amfore = 79,16%), pe cele ale lumii indigene prezente în regiunile interioare învecinate. Putem vedea în dirijarea constantă a unei părți considerabile a vinului microasiatic către așezarea de la Vișina răspunsul susținut la cererea crescândă a lumii indigene, pe măsura apropierii de către elitele locale a modelului comportamental al aristocrației grecești, în care practica *symposion*-ului ocupa un loc simbolic.

Aceeași conjunctură acționează diferit în cazul receptării ofertei de ulei de măsline și al reglării consumului acestuia. Cantitatea minoră pe care este capabil să o absoarbă deuseul de la Orgame poate fi explicată, pe de o parte, printr-o rapidă adaptare la mediu a coloniștilor înșiși (care să fi determinat restrângerea utilizării produsului la domeniul consumului domestic – alimentar și iluminat – și de cult). Pe de altă parte, se poate întrevedea un răspuns negativ din partea lumii indigene, mai conservatoare în ceea ce privește gastronomia proprie, bazată pe consumul de grăsime animală. Alături de respingerea de natură oarecum conjuncturală a produsului poate fi așezată și observația că, spre deosebire de vin, susceptibil de ameliorare prin învechire, uleiul de măsline își pierde calitățile odată cu trecerea timpului, devenind inutilizabil în maximum doi-trei ani. În acest context, cantitatea redusă de ulei de măsline descărcată la Orgame, pentru care stau mărturie cele 23 amfore ale lotului nostru, răspunde mai degrabă unui consum nealimentar (alimentar, cult, medical, cosmetic) rămas apanaj exclusiv al populației grecești.

O situație interesantă dezvăluie însă analiza compoziției lotului de amfore după situl furnizor: din totalul de 119 exemplare, numai 28 de amfore (=23,52%) provin de la Orgame, restul de 91 (=76,47%) fiind livrate de cercetările de la Vișina.

Faptul își găsește o explicație primară în întinderea inegală a cercetărilor în cele două așezări: suprafața investigată în totalitate la Vișina însumează aproximativ 700 mp, în timp ce depunerile arhaice sau cu materiale arhaice de la Orgame au putut fi atinse și explorate prin săpături pe o suprafață cumulată de aproximativ numai 150 mp. În același timp nu poate fi neglijat un alt aspect, de raportat mai degrabă la rolul jucat de fiecare din cele două așezări în dinamica difuzării și consumului produselor respective. În această perspectivă Orgame trebuie privită ca un consumator direct, prin nevoile propriilor locuitori. Vișina, așa cum arătam mai sus, pare a îndeplini mai degrabă rolul unui "loc de comerț" ("comunitate litorală de interfață") cu vocație *emporică*, dispunând de capacități de stocare și redistribuire, în cadrul schimbului, a mărfurilor furnizate de cele două lumi intrate în contact. Această impresie este întărită de descoperirea a numeroase gropi de provizii – adevărate silozuri – a câtorva amfore aproape întregi și, nu în ultimul rând, a unui tezaur de vârfuri de săgeți cu valoare monetară¹⁵.

15. Mihaela Mănușu Adameșteanu, *Tezaurul de semne premonetare în formă de vârf de săgeată de la Vișina*, SCN, 8, 1984, p. 17-24; eadem, *Le rôle de la colonie grecque d'Orgame dans la diffusion des éléments de civilisation hellénique*, în ΠΡΑΚΤΙΚΑ, Actes du XII-e Congrès d'Archéologie Classique, (Atena 1983), Atena 1985, p. 17-24. Pentru statutul "comunităților litorale de interfață": Rosa Maria Albanese Procelli, *Echanges dans la Sicile archaïque: amphores commerciales, intermédiaires et redistribution en milieu indigène*, RA, 1, 1997, p. 16-17; discuțiile din cadrul Mesei Rotunde organizate cu ocazia Congresului de la Taranto (1997), cu tema "Confini e frontiera" au subliniat, o dată în plus, rolul deosebit de important jucat de aceste *luoghi di mercato* în consolidarea relației greco-indigene din regiunile colonizate, nu numai sub aspect economic, ci și politic și cultural.

Aceeași impresie cu privire la rolul diferit îndeplinit de Orgame și Vișina în receptarea materialului arheologic studiat reiese și din studierea repartiției pe situri a ceramicii pictate, cantitatea în care aceasta este prezentă în situl de la Vișina fiind extrem de redusă. Această evidență întărește impresia că rolul îndeplinit de așezarea de la Vișina este cel al unui "centru de interfață" în care, ca importuri, își află locul cu precădere produse "de prestigiu" destinate schimbului cu reprezentanții elitelor politice locale, care jucau, în cadrul comunităților pe care le conduceau, același rol de redistribuitori ai bunurilor exotice. Vinul, ceramica pictată, uleiurile parfumate fac parte mai degrabă din această categorie decât din dotarea curentă a locuitorilor indigeni ai unei așezări din *chora* argamensă.

LES AMPHORES ARCHAÏQUES D'ORGAME ET QUELQUES PROBLÈMES D'ÉCONOMIE ANTIQUE

Résumé

A partir des considérations d'économie antique (qui ont en vue l'offre diversifiée, la mise en évidence des aires de rayonnement, la reconnaissance de certaines règles de marché, le contrôle des réseaux de diffusion, etc.), on essaye leur applicabilité sur les matériaux amphoriques obtenues des fouilles d'Orgame et Vișina.

D'un lot de 119 exemplaires amphoriques (entiers et fragmentaires) la plupart proviennent des centres connus pour la production et l'exportation du vin: Chios (30), Lesbos (50), Clazomene (16).

Les amphores destinées à transporter de l'huile comptent seulement 23 exemplaires: Samos (11), Milet (7), Attica (4), Corinth (1).

Les importations ont un début récent – le dernier quart du VIIe s. av. J.–C. (plus tôt encore pour les produits de Chios et Milet) et elles se maintiennent jusqu'à la fin de l'époque archaïque.

Les fournisseurs constants sont les centres microasiatiques (surtout ceux qui étaient situés dans l'aire nord-ioniennne et éolique).

Dans l'inventaire du lot, de 119 exemplaires, 28, seulement, proviennent d'Orgame; le reste de 91 exemplaires proviennent de Vișina. Le décalage s'explique par le rôle des deux localités dans la dynamique de la diffusion et de la consommation des produits: Orgame – consommateur direct; Vișina – apparaît comme "centre de commerce" (ou "communauté littorale d'interférence") à vocation d'*emporion*. Elle aura la fonction de relais dans le réseau redistributif des produits grecs.